

Секція „Політологія”

ГЛОБАЛЬНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Сапа Н.В. (м. Запоріжжя)

Анотація

В статті дається аналіз сучасних економічних процесів в контексті глобалізації, зокрема трансформаційних процесів: глобалізації як вирішальної сили сучасності, що руйнує кордони і створює нові форми ідентичності – економічної, соціальної, політичної; шляхи і напрями розгортання глобалізаційних тенденцій сучасних економічних процесів; теоретико-методологічні засади аналізу економічної глобалізації, посилення впливу міжнародних організацій.

In the article the author gives the analysis of modern economic processes in the context of globalization, in particular transformation processes: globalization as deciding force of contemporaneity which destroys scopes and creates the new forms of identity – economic, social, political; ways and directions of development of globalistic tendencies of modern economic processes; theoretical-methodological principles of analysis of economic globalization, strengthening of influencing of international organizations.

Ключові слова

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ТРАНСФОРМАЦІЯ, СУЧАСНІ ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ, ГЛОБАЛЬНА ТРАНСФОРМАЦІЯ, ГЛОБАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ, ГЛОБАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ГЛОБАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ, ГЛОБАЛЬНА ЛЮДИНА, МІЖНАРОДНИЙ РОЗПОДІЛ ПРАЦІ, СТРУКТУРНА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, СВІТОВЕ РИНКОВЕ ГОСПОДАРСТВО

Вступ

Актуальність досліджуваних процесів заключається в тому, що сучасна цивілізація переживає універсальну трансформацію, яка відбувається у світовій економіці наприкінці ХХ ст., внаслідок чого суттєво змінюються всі сфери людської життєдіяльності. Основними економічними цілями трансформації є підвищення ефективності економіки та досягнення економічного зростання, тому перед країнами світу, особливо країнами з перехідною економікою, постала проблема досягнення сталого економічного зростання та підвищення якості життя населення. Сьогодні економічна глобалізація охопила всі країни і народи, являючи собою мережу найрізноманітніших політичних взаємозв'язків, що швидко зростають, приводять до поглиблення взаємозв'язків між найважливішими політичними центрами та інтенсифікації трансграничних зв'язків. Економічна глобалізація породжує широкий спектр економічних, політичних та духовних взаємовідносин, що призводять як до взаємозбагачення, так і

до визначення нової ролі держави та інших суб'єктів міжнародного життя у глобалізованому світі.

Обговорення проблеми

Актуальність досліджуваної проблематики також у тому, що на початку нового тисячоліття глобалізація являє собою основну рушійну силу політичного, економічного та бурхливого соціального розвитку, що поступово змінює сучасну форму суспільства й світового порядку. Уряди і суспільства на всій планеті змушені адаптуватися до світових реалій, в яких більше не існує чіткого поділу між національними й міжнародними, внутрішніми і зовнішніми відносинами. У цьому аспекті глобалізація розглядається як потужна трансформаційна сила, відповідальна за загальнонаціональні перетворення суспільств, економік, інститутів і світового порядку. Як відмічають М.В.Жук і Т.В.Бауліна в доробку «Міжнародні стратегії економічного розвитку», «для прихильників трансформаційних процесів залишаються невизначеними напрями таких перетворень, оскільки глобалізація за своїм змістом поки що сприймається як випадковий історичний процес із власними недоліками та суперечностями» [1, с. 123].

Об'єктом дослідження виступає трансформація сучасних економічних і політичних процесів як складний соціальний організм.

Предметом дослідження – шляхи і напрями розгортання глобалізаційних тенденцій сучасних економічних процесів.

Мета статті:

- ідентифікувати та конкретизувати понятійно-категоріальний апарат стосовно економічних процесів, що розгортаються в контексті глобалізації;
- виявити концептуальні та методологічні підходи до розвитку економічних процесів в умовах глобалізації;
- проаналізувати сутність процесів, що розгортаються в системі економічних відносин;
- вивчити підходи до виокремлення етапів глобалізації;
- дослідити іманентні форми виявлення глобалізації;
- оцінити сучасний стан глобалізаційних процесів, позитивні і негативні сторони їх функціонування.

Глобальна трансформація сучасних економічних процесів, що розгортається в сучасному суспільстві, означає складний комплекс трансграничних взаємодій між фізичними особами, підприємствами, інститутами і ринками, що проявляються в розширенні потоків товарів, технологій і фінансових засобів, зростанні і посиленні впливу міжнародних інститутів громадянського суспільства, глобальній діяльності транснаціональних корпорацій, значному розширенні трансграничних комунікаційних та інформаційних обмінів. Економічна глобалізація означає фундаментальну зміну світового економічного порядку, демонструє собою виникнення нової глобальної економічної культури, економічної свідомості нового типу та нового типу міжнародних відносин. Формування нових політико-економічних систем та поява „нових політичних акторів” на

міжнародній арені являє собою нову якість інтернаціоналізації світового господарства.

Методологія дослідження такої складної проблеми, як трансформація сучасних економічних процесів зводиться до використання таких методів і підходів, як комплексний, що включає сукупність таких методів, як:

- синергетичного, що узагальнює вивчення загального змісту, властивостей, структури, моделей та форм економічної глобалізації, її аналізу в контексті нелінійності та полі лінійності;

- діалектичного методу пізнання дійсності, направлено на пояснення діалектичного зв'язку між економічними процесами;

- історико-порівняльного, направлено на аналіз етапів розвитку наукової думки щодо етапів розгортання глобалізації у темпоральному аспекті, щоб осягнути сутність економічних процесів в умовах глобалізації;

- методи теоретичного узагальнення й порівняльного аналізу при аналізі й оцінці управлінських функцій у глобальному масштабі, критеріїв ефективності управління;

- методи системного аналізу й логічного узагальнення для опису економічних явищ і процесів, що розгортаються в глобалізованому світі;

- методи математичного й статистичного аналізу, моделювання і прогнозування економічних та політичних процесів;

- системно-структурного, що дозволив виявити економічне буття як складну систему, що само розвивається, та має певну структуру;

- модернізаційного підходу, що виявив специфіку економічної глобалізації як фактору суспільних змін;

- загальнонаукових методів, таких, як аналіз і синтез, що слугували складових буття економічної глобалізації, об'єднання, властивостей, відносин, які сприяють розумінню трансформаційних процесів, в одне єдине ціле; сходження від абстрактного до конкретного, що сприяло одержанню дефініцій „трансформації економічних процесів”, „економічної глобалізації”, що виступають як цілісна економічна сутність; аналогія, що дозволила сформулювати окремі положення концепції економічного буття в умовах глобалізації;

- єдності формаційного і цивілізаційного підходів, досліджена реалізація економічної політики в умовах трансформації;

- структуралістський метод для виявлення бінарних опозицій (глобалізація – економічна глобалізація, глобалізація - політична глобалізація), що пов'язані стійкими структурними відносинами, був спрямований на виявлення правил перетворення всередині і між структурними елементами для того, щоб у подальшому моделювати застосування цих правил на можливих варіантах опозицій даного комплексу текстів і верифікації більш широкого поля знакових систем.

Значну роль в осмисленні процесів економічної трансформації в умовах сучасних процесів глобалізації відіграють наукові розвідки зарубіжних і вітчизняних вчених у дослідженні процесів трансформації економічних процесів та входження до європейського простору, які

працюють в царині економічної глобалізації. Використання авторкою цих методів ґрунтується на загальнонаукових принципах об'єктивності, системності, світоглядного плюралізму.

Глобальна економіка як новий суб'єкт економічних відносин та нової ролі держави виходить за межі попередніх усталених змістовних конфігурацій, починає себе проявляти не тільки як суб'єкт господарювання, але й як панівна система управління, що перетворюється на економіку нової епохи. Сучасні процеси глобалізації відображають інтенсифікацію економічних, політичних, соціальних, культурних та інших зв'язків, які по-різному проявляються в різних країнах, детермінуючись історичними, політичними, економічними, культурними особливостями в умовах кожної національної економіки. Важливою рисою економічної глобалізації є те, що вона охопила майже весь світ, сприяла розвитку міжнародних комунікацій, взаємному збагаченню культур.

Нові моделі глобальної стратифікації пов'язані з усе відчутнішою детериторіалізацією економічної активності, так як виробництво й фінанси стають все більше глобальнішими та транснаціональнішими. Глобальна економіка, як і національна економіка окремої країни, з одного боку, є системою, здатною до саморегулювання, а, з іншого, підлягає активному державному регулюванню. Якщо раніше воно було виключно атрибутом національної економічної системи, то тепер потрібно вести мову про виникнення міжнародного регулювання, що здійснюється за участю міжнародних економічних організацій.

Глобальна трансформація сучасних економічних процесів в нових умовах XXI століття є постійно діючим фактором внутрішнього і міжнародного економічного життя. Існує три основних підходи відносно виокремлення етапів розвитку економічної глобалізації:

- у відповідності з першим глобалізація розпочалася ще в період перших географічних відкриттів, коли економічні зв'язки між державами мали ще спорадичний, дискретний характер, залишаючись в рамках окремих локальних ареалів і територій. Від епохи великих географічних відкриттів до середини XIX ст. вона переходить в стадію повільно прогресуючої глобалізації, під час якої формується світовий ринок, розвивається міжнародний поділ праці, розвивається профіль спеціалізації окремих країн і регіонів;

- у відповідності з другим підходом (середина XIX - 90-і р.р. XX ст.) структурної глобалізації, глобалізація пов'язана з економічним переділом світу, розпадом світового господарства на протилежні системи та їх єдиноборством. Послідовна форма глобалізації розвивається в умовах єдиного ринкового світового господарства як об'єктивний процес і важлива ознака постіндустріальної цивілізації;

- у відповідності з третім підходом (кінець XX – початок XXI ст.) глобалізація стає визначним фактором як національного, так і міжнародного розвитку, перетворюється в домінуючу тенденцію світогосподарських процесів третього тисячоліття.

Розгортання процесу глобалізації є суперечливим з точки зору характеру впливу на національні економіки і на все протікання розвитку сучасного світового господарства. З однієї сторони, глобалізація невпинно розширює можливості окремих країн відносно використання і оптимальної комбінації різнобічних ресурсів, їх більш глибокої всебічної участі в системі міжнародного розподілу праці; з другої - глобальні процеси значно загострюють конкурентну боротьбу, приводять до маніпуляції величезними фінансовими та інвестиційними ресурсами, що визначає реальну загрозу для країн з низькими і середніми доходами.

Як свідчить аналіз, важливим процесом глобалізації є аналіз її як багаторівневої та ієрархічної системи, що визначається все зростаючою економічною залежністю країн і регіонів, переплетінням їх господарських комплексів та економічних систем. Глобалізація на рівні окремої країни визначається такими показниками, як відкритість економіки, частка зовнішньоекономічного обороту як експорту у валовому внутрішньому продукті, об'єм закордонних інвестицій, міжнародних платежів. Загальними передумовами глобалізації компаній є досягнення комп'ютерних і комунікаційних технологій, які дають можливість збільшувати обмін ідеями та інформацією між різними країнами, розширяти знання споживачів про товари.

Глобалізація відбувається в певних формах чи, іншими словами, має свої іманентні форми виявлення. Вони більшою частиною викристалізуються і мають своє матеріальне втілення в збільшенні об'ємів і диверсифікації структури міжнародної торгівлі, в міжнародних прямих і портфельних інвестиціях, які все більше використовуються в системі заходів національного економічного розвитку; в переміщеннях робочої сили по всьому полю світового господарства; у зростаючому використанні знань, технологій, менеджменту, маркетингу, які продуцуються в більш розвинутих країнах, і використовуються в економічних системах, які поступово конвертуються в світогосподарські процеси [2, с.393-404]. По мірі свого розвитку світове ринкове господарство виходить за національні межі і набуває рис інтернаціоналізації господарського життя, що виражається у постійному зростанні міжнародних економічних взаємозв'язків та взаємозалежностей різних країн і регіонів світу, господарюючих суб'єктів різного рівня. Інтернаціоналізація господарського життя піднялася на якісно нову стадію – глобалізації, так як процес зростаючої взаємодії між суб'єктами світової економіки набуває всесвітнього характеру.

Рушійними силами глобалізації є поглиблення міжнародного розподілу праці на основі зростаючої диференціації високотехнологічних кінцевих продуктів і напівпродуктів, поглиблення міжнародної транспортної інфраструктури, переворот в засобах телекомунікацій, розвиток транснаціонального підприємництва, що розглядає весь світовий простір як єдине поле для міжнародного бізнесу. Глобалізація світового господарства проявляється в зростанні світової торгівлі і ще в більш стрімкому переливанні капіталу, а також в інтенсифікації міжкраїнних переміщень

інших факторів виробництва: гіпертрофованому трансмежовому руху величезних фінансових засобів, що набагато обганяють темпи росту обслуговуючих ними виробництв і торгівлі; нової ролі управлінських процесів міжнародних організацій. Так, наприклад, в 1950-2005р.р. об'єм світової торгівлі розширився в 1,5-2 рази швидше реального ВВП [3, с. 35-43]. В цій глобальній економіці задіяні більшість економічних ресурсів і найбільш впливові групи інтересів, створена світова інформаційно-культурна мережа для вирішення глобальних економічних, екологічних та інших проблем міжнародної безпеки, створено глобальну систему прийняття політичних рішень економічного порядку. Тому глобальну систему прийняття політичних рішень багато вчених називають світовим урядом.

Висновки

1. Глобалізацію слід розглядати як зростання впливу зовнішніх чинників (економічних, соціальних і культурних) у виробництві всіх країн – учасників цього процесу, формування єдиного світового ринку (ринків) без національних бар'єрів і створення єдиних правових засад для всіх країн. Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР) визначає глобалізацію як посилення економічної взаємозалежності країн світу внаслідок збільшення обсягів і зростання різноманітних переміщень товарів, послуг й інтернаціональних переміщень капіталів, а також прискореного та значного поширення технологій. Глобалізація сприяє вільному рухові товарів, капіталів та інформації, створює найкращі умови для економічного зростання й добробуту людини, сприяє формуванню єдиного соціально-економічного ладу.

2. Для сучасних процесів економічної глобалізації характерними рисами є: інтенсифікація економічних зв'язків; наявність жорсткої конкуренції за сфери впливу, поглиблення взаємозв'язків між провідними центрами; поєднання гострої конкуренції із розширенням елементів взаємодії і співробітництва; інтернаціоналізація виробничих зв'язків у високотехнологічних галузях; формування глобальних ринків; інтенсифікація зусиль щодо розв'язання глобальних мереж безпеки.

Перспективи подальших наукових досліджень – синергетична парадигма економічної глобалізації.

Джерела

1. Міжнародні стратегії економічного розвитку: Навч. Посіб./ М.В.Жук, Т.В.Бауліна. - К.: Вид ПАЛИВОДА А.В., 2006. - 348 с.

2. Международные стратегии экономического развития: Учеб. пособие / Под ред. Ю.В.Макогона. - К.: Знання, 2007. - 461 с. - (Высшее образование XXI века).

3. Мировая экономика и международный бизнес: учебник / кол. авт.; под ред. д-ра экон. наук, проф. В.В.Полякова и д-ра экон. наук, проф. Р.К. Щенина. - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: КНОРУС, 2007. - 688 с.

Стаття надійшла 15.01.2008 р.